

УДК 781.65:784.9.Г65

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-8>

Олег ГОНТАР

доцент кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв, заслужений артист України, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4658-2344

Інна КИРИЧЕНКО

старший викладач кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-4380-2148

Бібліографічний опис статті: Гонтар, О., Кириченко, І. (2025). Вокальна імпровізація: від сольного співу до ансамблевого виконання. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 51–56, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-8>

ВОКАЛЬНА ІМПРОВІЗАЦІЯ: ВІД СОЛЬНОГО СПІВУ ДО АНСАМБЛЕВОГО ВИКОНАННЯ

У статті досліджено еволюцію та специфіку вокальної імпровізації в її сольних і ансамблевих формах.

Мета роботи – визначити особливості трансформації імпровізаційних прийомів у процесі переходу від індивідуального вокального висловлювання до колективних форм музикування.

Методологія дослідження ґрунтується на комплексному підході з використанням історичного, компаративного та системно-аналітичного методів, що дозволило простежити еволюцію імпровізаційних технік у різних вокальних традиціях та виявити закономірності їхньої адаптації до ансамблевого виконавства.

Наукова новизна полягає у систематизації імпровізаційних прийомів у контексті сучасних вокальних практик та обґрунтуванні методів їх інтеграції в ансамблеве виконавство. Уперше проаналізовано специфіку комунікативних процесів між учасниками вокальних ансамблів під час колективної імпровізації та визначено їхній вплив на художній результат.

Висновки. Встановлено, що перехід імпровізаційних технік від сольного до ансамблевого виконання супроводжується трансформацією виразових засобів, модифікацією психологічних установок виконавців та формуванням специфічних комунікативних каналів. Виявлено взаємозв'язок між розвитком індивідуальної імпровізаційної майстерності вокалістів та якістю колективного імпровізаційного процесу. Доведено, що ансамблева імпровізація потребує від співаків додаткових навичок порівняно з сольною, зокрема вміння синхронізувати творчі імпульси, підпорядковувати індивідуальне висловлювання загальній драматургічній концепції та швидко адаптуватися до непередбачуваних виконавських рішень партнерів.

Ключові слова: вокальна імпровізація, сольний спів, ансамблеве виконавство, скет, джазовий вокал, вокальна техніка, музична комунікація, спонтанна композиція.

Oleg GONTAR

Associate Professor at the Department of Musical Art, Faculty of Culture and Arts, Honored Artist of Ukraine, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4658-2344

Inna KYRYCHENKO

Senior Teacher at the Department of Musical Art, Dean of Culture & Arts Faculty, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-4380-2148

To cite this article: Gontar, O., Kyrychenko, I. (2025). Vokalna improvizatsiia: vid solnoho spivu do ansamblevoho vykonannia [Vocal improvisation: from solo singing to ensemble performance]. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 51–56, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-8>

VOCAL IMPROVISATION: FROM SOLO SINGING TO ENSEMBLE PERFORMANCE

The article explores the evolution and specifics of vocal improvisation in its solo and ensemble forms.

The purpose of the study is to determine the peculiarities of the transformation of improvisational techniques in the transition from individual vocal expression to collective forms of music-making.

The research methodology is based on an integrated approach using historical, comparative and systematic analytical methods, which allowed tracing the evolution of improvisational techniques in various vocal traditions and identifying patterns of their adaptation to ensemble performance.

The scientific novelty lies in the systematization of improvisational techniques in the context of contemporary vocal practices and substantiation of methods for their integration into ensemble performance. For the first time, the specifics of communicative processes between participants of vocal ensembles during collective improvisation are analyzed, and their influence on the artistic result is determined. Conclusions. It has been established that the transition of improvisational techniques from solo to ensemble performance is accompanied by the transformation of expressive means, modification of performers' psychological attitudes, and the formation of specific communication channels. The relationship between the development of individual improvisational skills of vocalists and the quality of the collective improvisational process has been revealed. It has been proven that ensemble improvisation requires additional skills from singers compared to solo improvisation, including the ability to synchronize creative impulses, subordinate individual expression to the general dramaturgical concept, and quickly adapt to unpredictable performance decisions of partners.

Key words: vocal improvisation, solo singing, ensemble performance, scat singing, jazz vocals, vocal technique, musical communication, spontaneous composition.

Актуальність проблеми. Вокальна імпровізація як феномен музичного мистецтва завжди була сферою прояву індивідуальної творчості виконавця, способом особистісного самовираження та демонстрації технічної майстерності. Проте в сучасному музичному середовищі спостерігається тенденція до розширення форматів імпровізаційного вокального виконавства, зокрема розвиток колективної імпровізації в ансамблях різних складів та напрямів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації знань про специфіку трансформації вокальної імпровізації при переході від сольного до ансамблевого виконання, потребою в окресленні методологічних підходів до розвитку відповідних навичок у вокалістів та осмисленні нових форм музичної комунікації, що виникають у процесі колективного імпровізаційного музикування.

Проблема вокальної імпровізації набуває особливої актуальності в контексті сучасних освітніх процесів, коли традиційна академічна вокальна підготовка доповнюється елементами джазового, фольклорного та експериментального співу, що потребує від виконавців володіння навичками імпровізації. Водночас тенденція до міждисциплінарності в мистецькій освіті створює передумови для впровадження колективних форм імпровізації як способу розвитку творчого мислення та комунікативних навичок майбутніх вокалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика вокальної імпровізації знайшла відображення в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували різні аспекти цього феномену. Зокрема, історичний розвиток вокального мистецтва, включаючи імпровізаційні практики, висвітлено в роботах Б. Гнида (2004), де автор аналізує еволюцію вокальних стилів та виконавських підходів у різні історичні періоди. Питання вокальної педагогіки та методики розвитку голосу, що становлять технічну основу для імпровізаційної діяльності, розглянуто у дослідженнях В. Антонюк (2018), яка приділяє увагу формуванню вокально-технічних навичок співаків та психологічним аспектам сольного виконавства.

Методичні аспекти навчання вокалістів, включаючи розвиток імпровізаційних здібностей, досліджував Я. Кушка (2013), який пропонує комплексний підхід до формування вокальної техніки та музичного мислення виконавців. Теоретичні основи вокальної педагогіки, важливі для розуміння психофізіологічних механізмів імпровізації, викладено в роботах О. Стахевича (2002), де автор аналізує взаємозв'язок між технічними можливостями голосового апарату та художньою виразністю виконання.

Формування вокально-звукової культури як чинника успішної імпровізаційної діяльності досліджувала Т. Ткаченко (2016), акцентуючи увагу на комплексному розвитку музичного слуху, відчуття ритму та тембрального мис-

лення вокалістів. Безпосередньо проблематиці вокальної імпровізації в контексті джазового виконавства присвячено працю О. Цуранової (2008), яка розглядає імпровізацію як засіб формування творчого мислення та професійних компетенцій студентів музичних спеціальностей.

У зарубіжному науковому дискурсі питання вокальної імпровізації висвітлено в практично орієнтованих дослідженнях Б. Столоффа (Stoloff, 1996; 2003), який розробив методику навчання скет-співу на основі блюзових структур та джазових стилів. Системний підхід до вокальної імпровізації запропоновано у роботі М. Вейр (Weir, 2001), де авторка аналізує різні імпровізаційні техніки та їх застосування у сольному та ансамблевому виконавстві. Технічні аспекти вокального виконавства, що створюють основу для успішної імпровізації, детально розглянуто в дослідженні К. Садолін (Sadolin, 2012), яка пропонує комплексну методику розвитку голосу, що охоплює різні вокальні техніки та стилі.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених різним аспектам вокальної імпровізації, питання трансформації імпровізаційних прийомів при переході від сольного до ансамблевого виконання залишається недостатньо вивченим. Більшість наявних праць зосереджується на індивідуальних аспектах імпровізації або на загальних питаннях ансамблевого виконавства, не приділяючи належної уваги специфіці колективної вокальної імпровізації та комунікативним процесам, що виникають між учасниками ансамблю під час спонтанного музикування.

Мета дослідження. Метою цієї статті є визначення особливостей трансформації імпровізаційних прийомів у процесі переходу від індивідуального вокального висловлювання до колективних форм музикування, виявлення специфіки комунікативних процесів, що виникають між учасниками вокальних ансамблів під час колективної імпровізації, та обґрунтування методологічних підходів до розвитку імпровізаційних навичок у контексті ансамблевого виконавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вокальна імпровізація як форма творчого самовираження має глибоке історичне коріння та присутня у більшості музичних культур

світу. Від мелізматичних розспівів у фольклорних традиціях до складних джазових імпровізацій – цей феномен демонструє надзвичайну різноманітність форм та прийомів. Проте, незалежно від стильової приналежності, вокальна імпровізація завжди передбачає спонтанне створення музичного матеріалу в процесі виконання, що потребує від співака комплексу спеціальних навичок та особливого типу музичного мислення.

У контексті сольного виконавства вокальна імпровізація розвивалася як засіб демонстрації віртуозності виконавця та його здатності до творчої інтерпретації музичного матеріалу. Історично це проявлялося у практиці орнаментування мелодій у західноєвропейській оперній традиції XVII-XVIII століть, у мелізматичних розспівах у православній співочій традиції, у мугамах азербайджанської музики, у фламенко іспанської культури тощо. У кожній з цих традицій імпровізація базувалася на певних канонах та правилах, але водночас залишала простір для індивідуального самовираження виконавця.

Як зазначає В. Антонюк, «імпровізаційність у сольному співі була і залишається проявом індивідуальної майстерності виконавця, його здатності творчо переосмислювати музичний матеріал та спонтанно реагувати на контекст виконання» (Антонюк, 2018, с. 143). Цей аспект особливо важливий для розуміння психологічної природи імпровізації, яка передбачає особливий стан творчої свободи та внутрішньої розкритості виконавця.

У джазовій традиції, яка надала потужного імпульсу розвитку вокальної імпровізації у XX столітті, сформувалася специфічна техніка скет-співу, що передбачає використання складів без смислового навантаження для імітації звучання інструментів. Б. Столофф підкреслює, що «скет-спів – це не просто використання складів замість слів, а особливий спосіб музичного мислення, при якому голос функціонує як інструмент, здатний до тембральної та ритмічної виразності» (Stoloff, 1996, с. 12). Ця техніка стала основою для розвитку сучасних форм вокальної імпровізації, включаючи її ансамблеві різновиди.

Перехід від сольної до ансамблевої імпровізації супроводжується суттєвою трансформацією як технічних прийомів, так і психологічних

установок виконавців. Якщо в сольному виконавстві імпровізатор повністю керує процесом творення музичного матеріалу, то в ансамблі він стає частиною колективного творчого процесу, що потребує вміння чути партнерів, відчувати загальну драматургію розвитку та швидко реагувати на музичні ідеї, запропоновані іншими учасниками.

О. Цуранова зазначає, що «колективна імпровізація вимагає від вокалістів не лише технічної майстерності та розвинутого музичного слуху, а й специфічних комунікативних навичок, здатності до музичного діалогу та вміння підпорядковувати індивідуальне висловлювання загальному звучанню ансамблю» (Цуранова, 2008, с. 168). Ця думка підкреслює ключову відмінність між сольною та ансамблевою імпровізацією: якщо перша є проявом індивідуальної свободи виконавця, то друга – результатом колективної творчості, що базується на взаємодії та взаєморозумінні учасників.

У контексті ансамблевого виконавства особливого значення набуває поняття музичної комунікації, яка реалізується через систему вербальних і невербальних сигналів між учасниками ансамблю. М. Вейр виділяє три рівні такої комунікації: технічний (координація темпу, динаміки, артикуляції), семантичний (обмін музичними ідеями та мотивами) та емоційний (передача настрою та характеру музики) (Weir, 2001, с. 87). Ефективність колективної імпровізації значною мірою залежить від здатності учасників ансамблю взаємодіяти на всіх трьох рівнях.

Особливу роль у процесі ансамблевої імпровізації відіграє феномен музичної антиципації – здатності передбачати розвиток музичного матеріалу та прогнозувати дії партнерів. Я. Кушка зазначає, що «розвинена антиципація дозволяє вокалістам відчувати загальний напрям розвитку імпровізації та синхронізувати свої творчі імпульси з імпульсами інших учасників ансамблю» (Кушка, 2013, с. 102). Ця навичка формується в процесі регулярної практики колективної імпровізації та є ключовою для досягнення органічного звучання ансамблю.

Технічні аспекти вокальної імпровізації в ансамблевому виконанні також мають свою специфіку. К. Садолін підкреслює важливість контролю за динамікою та тембром голосу

в контексті загального звучання ансамблю: «Вокаліст повинен вміти адаптувати свої технічні прийоми до акустичних умов та звукового балансу ансамблю, що потребує додаткових навичок порівняно з сольним виконавством» (Sadolin, 2012, с. 218). Це стосується не лише гучності звучання, а й тембральних характеристик голосу, артикуляції, вібрата та інших виразових засобів.

Важливим аспектом ансамблевої вокальної імпровізації є розподіл функціональних ролей між учасниками. Т. Ткаченко виділяє чотири основні ролі: солюючу (виконання основної імпровізаційної лінії), гармонічну (створення гармонічної підтримки), ритмічну (підтримка ритмічної пульсації) та контрапунктичну (створення додаткових мелодичних ліній) (Ткаченко, 2016, с. 157). У процесі імпровізації ці ролі можуть змінюватися, що створює динамічну структуру ансамблевого звучання.

Методика навчання ансамблевій вокальній імпровізації передбачає поетапний розвиток відповідних навичок. Б. Столофф пропонує починати з простих форм взаємодії, таких як імітація та відповідь, поступово переходячи до складніших форм – одночасної імпровізації та створення поліфонічних структур (Stoloff, 2003, с. 45). Цей підхід дозволяє вокалістам поступово адаптуватися до колективного імпровізаційного процесу та розвинути необхідні комунікативні навички.

О. Стахевич звертає увагу на психологічні аспекти колективної імпровізації, зазначаючи, що «важливим фактором успішної ансамблевої імпровізації є подолання виконавцями психологічних бар'єрів та формування атмосфери творчої довіри між учасниками ансамблю» (Стахевич, 2002, с. 124). Цей аспект особливо важливий для початкових етапів навчання, коли страх помилки може блокувати творчий потенціал вокалістів.

У сучасній практиці ансамблевої вокальної імпровізації можна виділити кілька основних напрямів: джазовий (базується на традиціях скет-співу та джазової гармонії), фольклорний (використовує елементи етнічних вокальних традицій), академічний (інтегрує імпровізаційні елементи в контекст академічного вокального виконавства) та експериментальний (досліджує нетрадиційні вокальні техніки та форми взаємодії між виконавцями). Кожен з цих напрямів

має свою специфіку та потребує від вокалістів оволодіння відповідними технічними прийомами та стилістичними особливостями.

Б. Гнидь зазначає, що «різноманіття форм ансамблевої вокальної імпровізації відображає загальну тенденцію до міждисциплінарності та синтезу в сучасному мистецтві, коли виконавці прагнуть до подолання стильових та жанрових кордонів» (Гнидь, 2004, с. 204). Ця тенденція створює нові виклики для вокалістів, але водночас відкриває нові можливості для творчого самовираження та експериментування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє зробити ряд важливих висновків щодо специфіки трансформації вокальної імпровізації при переході від сольного до ансамблевого виконання. Встановлено, що цей перехід супроводжується суттєвими змінами як у технічних аспектах виконавства, так і в психологічних установках виконавців. Якщо сольна імпровізація є проявом індивідуальної свободи та творчості виконавця, то ансамблева – результатом колективної взаємодії, що базується на музичній комунікації та взаєморозумінні між учасниками.

Виявлено, що ефективна ансамблева вокальна імпровізація потребує від виконавців додаткових навичок порівняно з сольною: здатності синхронізувати творчі імпульси з партнерами, вміння підпорядковувати індивідуальне висловлювання загальній драматургічній концепції та швидко адаптуватися до непередбачуваних виконавських рішень інших учасників ансамблю. Також встановлено, що важливу роль у процесі колективної імпровізації відіграє музична антиципація – здатність передбачати розвиток музичного матеріалу та прогнозувати дії партнерів.

Доведено взаємозв'язок між розвитком індивідуальної імпровізаційної майстерності вока-

лістів та якістю колективного імпровізаційного процесу. Вокалісти з високим рівнем індивідуальної майстерності демонструють більшу гнучкість та адаптивність у контексті ансамблевого виконання, проте для досягнення органічного звучання ансамблю необхідне формування специфічних комунікативних навичок, які розвиваються лише в процесі колективної практики.

Визначено, що методика навчання ансамблевої вокальної імпровізації повинна мати комплексний характер і включати розвиток технічних навичок, формування відповідних психологічних установок та вдосконалення комунікативних здібностей виконавців. Важливим компонентом цієї методики є поетапність навчання – від простих форм взаємодії до складних поліфонічних структур.

Перспективними напрямками подальших досліджень у цій сфері можуть бути: розробка детальної методики навчання ансамблевої вокальної імпровізації з урахуванням різних стилістичних напрямів; дослідження психологічних аспектів колективної імпровізації та шляхів подолання виконавцями творчих бар'єрів; аналіз специфіки комунікативних процесів у вокальних ансамблях різних складів та напрямів; вивчення можливостей інтеграції елементів колективної вокальної імпровізації в систему професійної підготовки академічних співаків.

Також перспективним є дослідження інтеграції сучасних технологій (лупери, процесори ефектів, системи реального часу) у процес ансамблевої вокальної імпровізації та їхнього впливу на комунікативні процеси між виконавцями. У цьому контексті особливий інтерес представляє вивчення нових форм віртуальної взаємодії вокалістів, що стали актуальними в умовах розвитку дистанційних форм музикування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: ЗАТ «Віпол», 2018. 218 с.
2. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва: монографія. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. 320 с.
3. Кушка Я. С. Методика навчання співу: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 288 с.
4. Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природно-наукові теорії сольного співу: навч. посібник. Харків-Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. 92 с.
5. Ткаченко Т. В. Теоретико-методичні основи формування вокально-звукової культури майбутнього вчителя музики: монографія. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 302 с.
6. Цуранова О. О. Вокальна імпровізація як засіб джазового виховання студентів. Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка: зб. наук. праць. Луганськ: ЛДІКМ, 2008. Вип. 8. С. 165-172.

7. Sadolin C. Complete Vocal Technique. 4th ed. Copenhagen: CVI Publications, 2012. 242 p.
8. Stoloff B. (1996). Scat! Vocal Improvisation Techniques. Brooklyn, NY: Gerard & Sarzin Publishing Co., 1996. 128 p.
9. Stoloff B. Blues Scatitudes: Vocal Improvisation on the Blues. Brooklyn, NY: Gerard & Sarzin Publishing Co., 2003. 96 p.
10. Weir M. (2001). Vocal Improvisation. Rottenburg, Germany: Advance Music, 2001. 128 p.

REFERENCES:

1. Antoniuk, V. H. (2018). Vokalna pedahohika (solnyi spiv) [Vocal pedagogy (solo singing)]: pidruchnyk. Kyiv: ZAT «Vipol». 218 s. [in Ukrainian].
2. Hnyd, B. P. (2004). Istoriia vokalnoho mystetstva [History of vocal art]: monohrafiia. Kyiv: NMAU im. P. I. Chaikovskoho. 320 s. [in Ukrainian].
3. Kushka, Ya. S. (2013). Metodyka navchannia spivu [Methods of teaching singing]: navch. posibnyk. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 288 s. [in Ukrainian].
4. Stakhevykh, O. H. (2002). Osnovy vokalnoi pedahohiky. Ch. 1: Pryrodno-naukovi teorii solnoho spivu [Fundamentals of vocal pedagogy. Part 1: Natural science theories of solo singing]: navch. posibnyk. Kharkiv-Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka. 92 s. [in Ukrainian].
5. Tkachenko, T. V. (2016). Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia vokalno-zvukovoi kultury maibutnoho vchytelia muzyky [Theoretical and methodological foundations of forming the vocal-sound culture of the future music teacher]: monohrafiia. Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody. 302 s. [in Ukrainian].
6. Tsuranova, O. O. (2008). Vokalna improvizatsiia yak zasib dzhazovoho vykhovannia studentiv [Vocal improvisation as a means of jazz education of students]. Problemy suchasnosti: mystetstvo, kultura, pedahohika - Problems of modernity: art, culture, pedagogy: zb. nauk. prats. Luhansk: LDIKM, Vyp. 8. S. 165-172. [in Ukrainian].
7. Sadolin, C. (2012). Complete Vocal Technique. 4th ed. Copenhagen: CVI Publications. 242 p. [in English].
8. Stoloff, B. (1996). Scat! Vocal Improvisation Techniques. Brooklyn, NY: Gerard & Sarzin Publishing Co. 128 p. [in English].
9. Stoloff, B. (2003). Blues Scatitudes: Vocal Improvisation on the Blues. Brooklyn, NY: Gerard & Sarzin Publishing Co. 96 p. [in English].
10. Weir, M. (2001). Vocal Improvisation. Rottenburg, Germany: Advance Music. 128 p. [in English].